

Världsarvets g(l)ömda vrak – en resurs för Karlskrona och Blekinge

Petra Stråkendal

Krig och fred, liv och död, äventyr och människoöden är berättelser som engagerar människor. I och i närheten av världsarvet Örlogsstaden Karlskrona finns ett stort antal vrak, varav ungefär 60 har sänkts avsiktligt. Projektet Världsarvets g(l)ömda vrak – en resurs för Karlskrona och Blekinge använder några av vrakens historier för att skapa nya berättelser och besöksmål.

Världsarvet under ytan

Ett världsarv är ett kultur- eller naturminne som är så värdefullt att det är viktigt att bevara för alla människor. Örlogsstaden Karlskrona fick den prestigefulla utmärkelsen år 1998 med motiveringen: "Karlskrona är ett utomordentligt väl bevarat exempel på en planerad europeisk örlogsstad, som influerats av äldre anläggningar i andra länder. Karlskrona har i sin tur tjänat som förebild för efterföljande städer med liknande uppgifter. Örlogsbaser spelade en viktig roll under de århundraden när storleken på ett lands flottstyrka var en avgörande faktor i europeisk realpolitik, och Karlskrona är den bäst bevarade och mest kompletta av dem som finns kvar."

Världsarvet och Karlskronas historia berättas och visas idag på olika sätt. Utmaningarna är att hålla intresset uppe lokalt och skapa aktuella besöksmål, samt nya förutsättningar för det lokala näringslivet. Projektet "Världsarvets g(l)ömda vrak – en resurs för Karlskrona och Blekinge" är ett sätt att förmedla nya berättelser, och som även kan ligga till grund för ett ökat intresse för Karlskrona som besöksmål.

Berättelserna utgår från några av Karlskronas vrak. Flera av dem är sannolikt identifierade, men kartläggningen pågår fortfarande. Berättelserna delas in i; skeppsbyggnad, seglade och vrak. Genom att utgå från några av de vrak som vi känner till och tolkar dem, kan vi också berätta deras historia. Det kan skapa nya besöksmål och väcka ett nytt intresse för befintliga besöksmål.

Vrak väcker ofta känslor och intresse, oavsett om du är dykare eller inte. Berättelserna vänder sig till flera olika målgrupper, men kan leda till ett allmänt ökat intresse för havet, maritim historia och världsarvet.

Vrakens berättelser

Karlskrona grundades 1680 och redan i slutet av 1600-talet sänktes de första skeppen. När skeppen inte längre var lönsamma att reparera, så återanvändes de som en del av stadens försvar eller i utfyllnader som en del av stadens planering. Uppskattningsvis, finns det 60 avsiktligt sänkta vrak i och i närheten av världsarvet Örlogsstaden Karlskrona.

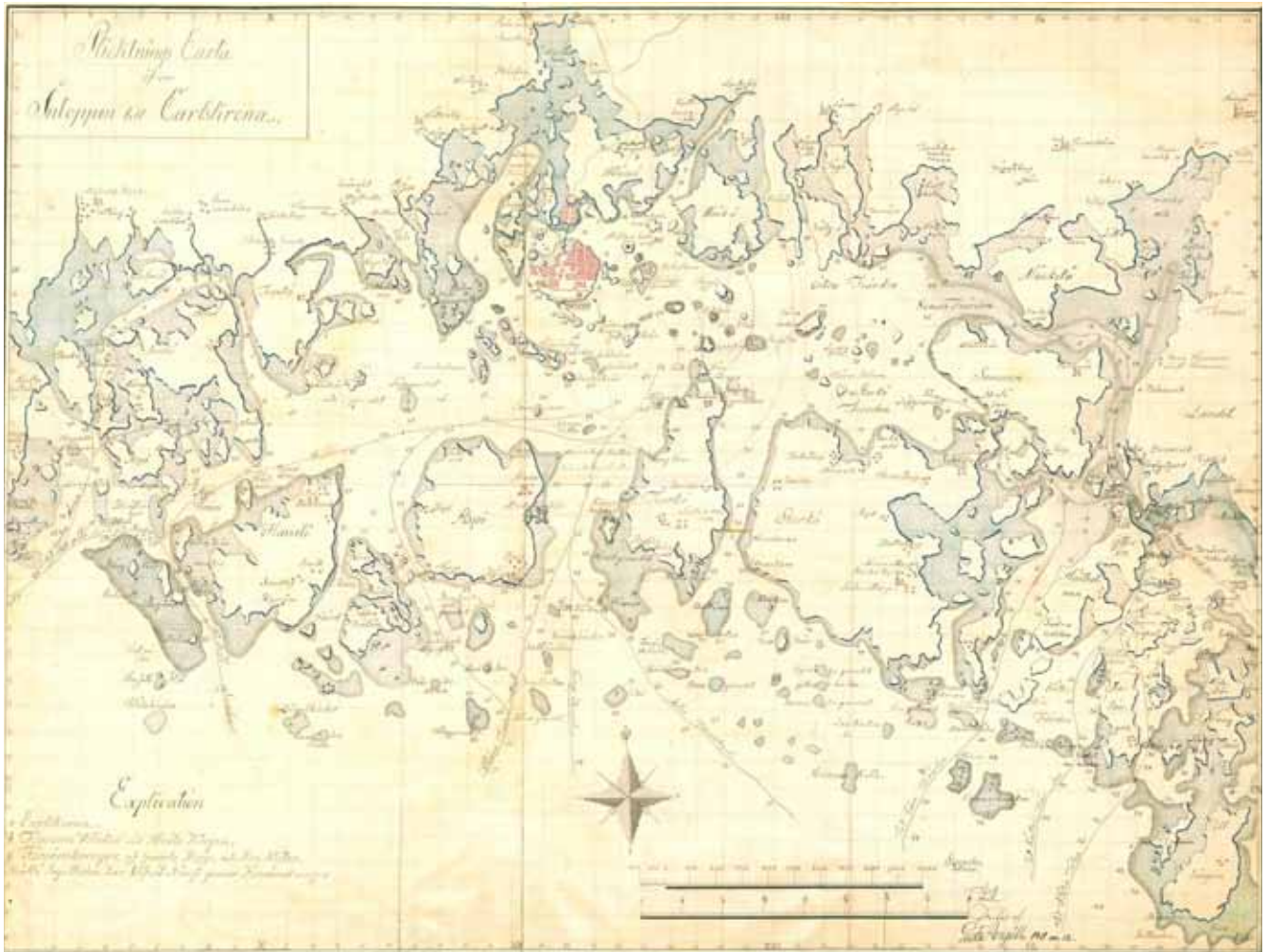
Vraken märktes ut på äldre kartor och sjökort, ibland även med namnet utskrivet. Alarik Wachtmeister gjorde en sammanställning av vrakmarkeringarna i en artikel som publicerades i *Tidskrift i Sjöväsendet* 1912. Arkeologiska undersökningar har visat att hans sammanställning stämmer ganska väl och att delar av vraken fortfarande finns kvar. Genom att studera vraken, kan vi lättare förstå skeppsbyggnad från en tid när modeller var vanligare än ritningar. De vrak, vars berättelser projektet initialt har valt att lyfta, representerar olika händelser kopplade till Karlskronas historia.

Den första berättelsen handlar om varför Karlskrona grundades år 1680. Året var 1676 och Sverige var i krig med Danmark. Den svenska flottan låg infrusen vid Dalarö utanför Stockholm, medan den danska flottan

redan seglade ute i Östersjön. Innan den svenska flottan kunde rusta och segla ut, så skickades två bestyckade handelsskepp ut på spaning. De blev upptäckta och *Constantias* besättning sänkte henne i Karlskronas östra skärgård. Vraket är nedbrutet, men finns kvar som en symbol för behovet av en sydligare svensk örlogshamn.

Skeppet *Blekinge* var det första skepp som byggdes i Karlskrona och vraket ligger idag i Örlogshamnen. Platsen är inte möjlig att besöka. Karlskronas grundande och hur Karlskronas skeppsbyggnadstradition påbörjas, kan i stället visas genom att utveckla Vämövarvet som besöksmål. Det ingår i världsarvet och där byggdes Karlskronas tre första skepp, innan verksamheten flyttades till Örlogshamnen.

I Djupasund, mellan Sturkö och Tjurkö utanför Karlskrona, påbörjades en vrakspärr 1785. Året innan upptäcktes en rysk örlogsfregatt som undersökte möjligheterna att ta sin in till Karlskrona bakvägen. Som en del av Karlskronas försvar sänktes skepp i sundet fram till 1836. Då sänktes linskeppet *Wasa* (som inte ska förväxlas med *Vasa* i Stockholm). Fredrik Henrik af Chapman testade sina idéer på *Wasa* inför uppdraget att bygga en ny flotta för Gustav III. *Wasa* har en lång och spännande historia som sträcker sig genom sjöslag, liv och död, äventyr och människoöden. Några lokala kopplingar är att *Wasa* byggdes och gav namn till Wasaskjul och var med i slaget vid Hogland som gett namn till

Karta över inloppen. Djupasund ligger mellan öarna Sturkö och Tjurkö. Karta Krigsarkivet.

Linjeskeppet Wasa, Jacob Hägg 1921, Sjöfartsmuseet Akvariet, Göteborg.

Djupasund. Foto Jim Hansson, Statens Maritima och Transporthistoriska museer.

Hoglands park. Hon var även ostindiefarare och seglade till Kanton i början av 1800-talet. *Wasa* är ett exempel på att vraken behöver ses i ett större sammanhang. De har ofta en händelserik livshistoria som inte sällan innefattar utrikespolitik och maktförhållanden.

En dykpark i Karlskrona?

Idéer behöver ibland tid för att mogna. Östersjöns första undervattenspark invigdes 2000 utanför Helsingfors i Finland. Den dykande besökaren får där en guidad undervattensstur på vrakplatsen efter linjeskeppet *Kronprins Gustaf Adolf*. Då väcktes de första tankarna på att skapa en dykpark även i Karlskrona. Kopplingarna till Karlskrona finns, både gällande vraket och potentialen att skapa besöksmål. *Kronprins Gustaf Adolf* byggdes i Karlskrona som ett av Chapmans serieproducerade linjeskepp på 1780-talet. Utanför Karlskrona finns också flera vrak som delar skeppsbyggnadshistoria och som

har deltagit i sjöslag tillsammans med *Kronprins Gustaf Adolf*. Ett av dem är *Wasa* som ligger i Djupasund.

Dykare kallar vrakspärren för "Vrakkyrkogården" och är redan idag ett populärt dykmål. Platsen är fascinerande och det är en häftig dykupplevelse, speciellt när sikten är bra. Stora skeppskonstruktioner reser sig flera meter över botten. Men det är också en plats som är svår att förstå utan tolkning. Vrakspärren kan vid första anblicken upplevas som en brädhög, men genom att tolka vraken och berätta deras historia, kan i stället brädhögen bli ett besöksmål. Genom att anlägga en dykpark med skyltar på botten och en lina som vägvisare, så får dykaren en större upplevelse av sitt dyk. Det finns flera olika lösningar på hur upplevelsen kan genomföras. I Dalarö dykpark får man bara dyka med tillstånd och certifierade guider, medan dykare kan göra egna utflykter i Helsingfors undervattenspark. Även i

Karlskrona ska dykning ske fritt.

Sedan början av 2000-talet har det genomförts flera utredningar för att kartlägga och identifiera vraken i Djupasund, ett arbete som fortfarande pågår. Projektet "Världsarvets g(l)ömda vrak" initierades av Länsstyrelsen i Blekinge och sedan 2018 är Karlskrona kommun projektägare. Projektet samfinansieras av Region Blekinge, Länsstyrelsen i Blekinge och Karlskrona kommun.

Även om arbetet med dykparken fortsätter de närmaste åren, är vraken i Djupasund tillgängliga för dykning.

Stråkendal Petra
marinarkeolog, PS Kultur
petra@pskultur.se

Litteratur/referenser

- Flyg, P. (2019). Från dykförbud till dykpark. I Flyg, Pernilla (red.) *Skapa en dykpark. Från idé till verklighet*. Stockholm: Statens maritima museer.
- Hansson, J. (2016). Regalskeppen "Solen" och "Victoria" skiner igen. *Arkeologisk utredning, etapp 1 och 2*. Arkeologisk rapport 2016:8. Stockholm: Statens maritima museer.
- Hansson, J., Gullbing, B. (2018). *Blekinge – det första byggda örlogsskeppet i Karlskrona. Arkeologisk besiktning*. Arkeologisk rapport 2018: 1. Stockholm: Statens maritima museer.
- Lindström, J. (2017). *Vraket under Hokvinden. Marinarkeologisk förundersökning av fartygs-lämning. RAA Karlskrona 86, i Örlogshamnen i Karlskrona*. Rapport 2017:1. Vejbystrand: Nordic Maritime Group AB.
- Museiverket. (2021). *Helsingfors undervattenspark Kronprins Gustav Adolf*. <https://www.museoverasto.fi/sv/kulturmiljo/arkeologiskt-kulturarv/kulturarv-undervatten/helsingin-hylkypuisto> [2021-09-15]
- Ekberg, G. (2008). *Djupasund och Stumholmen. Arkeologisk sonarkertering*. Arkeologisk rapport 2008:9. Stockholm: Statens maritima museer.
- Stråkendal, P. (2018). *Världsarvets g(1)ömda vrak – en resurs för Karlskrona*. I Linderoth, Andreas (red.) *Örlogsstäder – innovationer, varv och vrak*. Karlskrona: Statens maritima och transporthistoriska museer.
- UNESCO Description (2021). *Naval Port of Karlskrona*. <https://whc.unesco.org/en/list/871/> [2021-06-01]
- Wachtmeister, A. (1912). Något om Karlskrona örlogshamn fordom sänkta skepp. *I Tidskrift i sjöväsendet*. Kungliga örlogsmannasällskapet i Karlskrona. s. 55–74. [file:///Users/petra/Downloads/TiS-Nr-1-1912%20\(1\).pdf](file:///Users/petra/Downloads/TiS-Nr-1-1912%20(1).pdf) [2021-09-15]
- <https://www.karlskrona.se/kultur-fritid-och-turism/varldsarv/varldsarvets-glomda-vrak--en-resurs-for-karlskrona-och-blekinge/> [2022-01-26]